

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Protestáns egyetem.

A sok jóakaratu bíráló, nem ritkán azonban kedvezőtlen megítélés között, mikben a debreczeni protestáns egyetem felállításának terve részesült, sejtethetőleg nem utolsónak vetett lobbót a Berzeviczy Alberté. Volt alkalmunk olvasni éles megjegyzéseket az eszme érlelőinek tájékoztatanságáról; leczkértettek a tervezetet kisserűsége miatt; sajnálkoztak rajtunk, hogy eszközeink elégtelenek; s most Berzeviczy A. *Közművelődésünk és a harmadik egyetem* című röpiratában tudományos és politikai szempontból mondja el „hazafias érzület által sugalt aggályait.”

Épen a kérdés ily fejleménye mutatja, hogy a protestáns egyetem ellen számottevő érveket kovácsolni nem lehet s pártolónak erőfeszítése nem fog kárba veszni.

Nem czélom ez alkalommal a régibb támadások jogosultságának bírálatába bocsátkozni, mert hiszen a hívek áldozatkészsége s a czél határozottabb kitűzése folytán már is sok nehézség elhárított. De nem hagyhatjuk szó nélkül azt a felfogást, hogy felekezeti egyetem felállítása hazafias aggodalmakra adhatna okot. Berzeviczy szerint politikai szempontból nem kívánatos, hogy ebben a nemzetiségileg, társadalmilag ügyis annyira szétagolt, politikailag még eléggé össze nem forrt országban immár a tudományba is belévitessék a felekezeti s előbb-utóbb a nemzetiségi partikularizmus. Ha jól sejtjük, B. attól fél, hogy a prot. egyetem után a görög egyesült s nem egyesült következhettek, sőt a szerbek s tótok se fognak hátra maradni, mert ha nekünk van hozzá jogunk, mért ne volna azoknak is? E félelem alaptalan voltával alig szükség foglalkoznunk. Nézetünk szerint, ha a magyar kormány a nemzetiségi

mozgalmakkal szemben csak annyira is sarkára áll, a mennyire napjainkban teszi, a lelketlenül félrevezetett tömegek csakhamar belátják, hogy ámítók hazudozásai egy tapodtat se vitték a felkarolt ügyet előbbre, s hogy mindaz, a miért riadót fujdogálnak, agyrém, semmi egyéb. De kíváncsiak is lehetünk arra a megokolásra, a mivel egy nemzetiségi egyetem felállításának szükségét támogatnák s azokra az eszközökre, melyekkel megvalósítani is tudnák. De tegyük fel a legrosszabb esetet, hogy egyetemet állítanának, azt kérdezzük: kinek, minek a számára képeznék ott tanáraikat, ügyvédek, orvosokat? Ha nekünk: semmi kárunk benne; ha Romániának, Szerbiának vagy Csehországnak: ők vesztenek vele; ha maguknak: akkor ott állunk, a hol nemzetiségi egyetem nélkül mai nap. Egyébiránt effelől legyünk nyugodtak.

A mi pedig a társadalmi szétagoltságot illeti, olyat csak Erdélyben és a felvidéken ismerünk. Oka mind a két helyen fent a műveltség hiányos volta, alant pedig teljes hiánya, de főképen egy nemzeti sajátság fejletlensége, a miről bővebben szólni se kedvünk, se terünk. E nagy baj orvoslására is épen a felvidék és Erdély számára helyén és idején volna a protestáns egyetem felállítása Debreczenben. Hatalmi érdekeket fűz hozzá Berzeviczy. Hát igenis, megvalljuk, ez hatalmi érdek, még pedig a nemzeti szellem hatalmi érdeke is. Nem azt akarjuk vele mondani, mintha Budapest és Kolozsvár idegen szellemet terjesztenének, hanem hogy e városok viszonyai alkalmatlanok némely fő-fő „érdekek” előmozdítására.

Mi, a mennyire érezzük az idők lehet, felekezeti szellemtől nem féltjük az egyetemes haladást, melynek különvált érdekek még soha útját nem vágják. Attól sem ijedünk meg, ha feleletül katolikus egyetem fog támadni; mert

felfogásunk szerint a tudományt nem lehet ez vagy amaz egyház céljai szerint művelni, ha csak annak a veszélynek nem akarunk neki menni, hogy elmaradunk a világtól s el találunk pusztulni, mint tudomány nélkül valók. Azon sem aggódunk tehát, hogy felekezeti egyetemek támadásával szellemi elkülönülés, vagy más szóval társadalmi széttagolás következne be, mint-hogy efféle veszedelmet nem a műveltség, hanem a műveletlenség szokott okozni. Az meglehet, hogy versengés lesz a dolog vége, de a leg-nemesebb fajta: a tudományért való versengés. Nekünk pedig, mint a haladás híveinek, óhajtunk, sőt előidéznünk kell a versenyt, mivel eddig még nem tapasztaltuk, hogy kárát vallottuk volna.

De ránk nézve már komoly bajok előjelei mutatkoznak a miatt, hogy az ifjuság magasabb kiképzéséről magunk nem gondoskodhattunk. Oly irány felé való közeledést látunk, mely teljesen eltér a protestántizmustól, a mennyiben már nálunk is gátakat kezdenek emelni a szabad fejlődés elé. Ha pedig egyszer azok a gátak megállíthatnának bennünket, csak a feltarthatatlan hanyatlásra lehetnénk elkészülve, a mire tanulságos példaképpen áll előttünk a katholicizmus külső és belső zavaraival és kudarczaival. Mert ne higyjük, hogy makacs ellenszegüléssel megállíthatjuk az idő kerekét; feltornyosul a vész s ránk omlik, mint a hű katolikus országok végzetes bonyodalmai mutatják annak a sorját.

A hol megkötik a hitet s dogmák közédemesztik a lelket, csúfot üznek ott a jog- és igazságból s orgiákat csap a hitetlenség; a hol annyi mindent a szentség körébe vonnak, semmi se szent ott; a hol Istenné avatják az embert, barommá aljasul az emberiség.

Mi nem óhajtjuk ezeket az állapotokat; nem korlátoljuk a lelkiismeret szabadságát; mi nem tagadjuk meg a fejlődés jogát, mert nem hiszünk az ember csalhatatlanságában. De hogy a fejlődés útjait egyengethessük, olyan tudományos intézetre van szükségünk, melyben megtanulhassák a nagyok, hogyan kell nevelni protestáns szellemben a kicsinyeket. Nincs is egyelőre más szándékunk, mint filozófiai fakultást szervezni s ezzel kapcsolatban a már meglévő theologiai és jogi fakultást arányosan kiépíteni. Ez ellen még Berzeviczynek sincs kifogása. Ha pedig valamikor a főiskola orvosi fakultással bővülve, teljes egyetemmé egészítené ki, hogy minő veszélyt rejtene ez magában a hazára és tudományra nézve, azt egyáltalában nem is sejt-hetjük. Talán csak nem tehetnők az orvosi tudományt felekezetivé!

Mi hát az ok, a miért kárhóztatják a protestáns egyetemet? Az, hogy Debreczennek szánják. Tudnunk kell ugyanis, hogy B. Bécs tövében szeretné látni a harmadik egyetemet, t. i. Pozsonyban, mert ott szerinte kedvező talaj volna számára. Azonban ennél idétlenebb eszme napjainkban alig kelt még szárnyra. Sokszor el volt mondva, de úgy látszik, még ezerszer kell ismételnünk, hogy a ki a pozsonyi egyetemre szándékozik, az már Bécsig meg sem áll, minthogy ott még kedvezőbb a „talaj“. Pozsony vetélytársát, Szegedet, B. műegyetemmel csititgatja s így a kérdést mind a két város teljes megelégedésére oldaná, illetőleg oldotta volna meg, ha történetesen Debreczen azokkal ugyan nem törődve, bizonyos számításokat meg nem bolygatott volna. Ennek a váratlan fordulatnak a hatása veti föl előttünk ama heves támadások indító okait. Isten látja lelkeinket, eszünk ágában se volt Pozsonynak ártani, de ha már az ügy fejleményei folytán azt vitatjuk, hol van inkább helyen a harmadik egyetem, akkor, tekintve Debreczen segédeszközeit s a várható sikert, helyesebben cselekszik az állam, ha, a mire most tőlünk nem telik, itt a saját költségén rendezze be, mintsem hogy másutt bocsátkozzék bizonytalan kísérletekbe. Az egyetem protestáns felekezeti volta miatt pedig ne aggódjék, a ki a haladás híve s a magyarság érdekeit szíven viseli.

Kulcsár Endre.

T A N Ü G Y.

Az érdem szerint való ültetés.

Jól tudom, sok kartársam előtt meglepő lesz, hogy nálunk ma, a XIX. század végén még ilyen kérdést is, szóba hozhat valaki. És nem azért lesz ez meglepő, mintha valamely általánosan elfogadott paedagogiai elv ellen támadnék, hanem inkább azon fognak csudálkozni, hogy még ma is vannak gymnasiumok, melyekben az érdem szerint való ültetés dívik.

Első tekintetre jelentéktelennek látszik az egész dolog, de az okokat mérlegelve, melyeken e „nevelési eszköz“ pártolása alapul s szembe állítva velük mindazokat, mik ellenük szólnak, észre kell vennünk, hogy paedagogiai szempontból igen fontos e kérdés tisztázása.

Hazánkban már csak egy-két középiskolában találjuk ugyan az érdem szerint való ültetés szigorú keresztülvitelét, de annál érthetlenebb, hogy ezek még ma is oly makacsul ragaszkodnak e sötét időkbeli jézsuíta nevelő eszköz alkalmazásához. Hogy e'emi iskolában minő jelentősége van, nem tartozik ide; ott a gyermeknek jobbára még állati élete annyira-mennyire igazolhatja, mert kétségtelen, hogy zsenge korban némely jóra való hajlam felkötésére alkalmasnak látszik, hanem a középiskolában már más törekvésekkel kell számolnunk. Ide vezetésünk alatt lassankint teljes öntudatra ébredő növendéksereg jár, melyet nemcsak magasabb ismeretek

szerzésére se jünk, hanem jelleme kiképzését is magunkra vállaltuk. E kettős cél elérésére tehát oly eszközöket kell választanunk, hogy azok közül egyik se akadályozza a másik hatását. Az ismeretszerzést ugyanis nem szabad a jellemképzés rovására erőltetnünk se megfordítva. De némely paedagogiai eljárásban csak az egyik cél méltatására akadunk s még jó, ha csupán ily félig végzett munka eredményeire mutathatunk; sokkal veszedelmesebb ennél, ha az iskola az egyik cél érdekében egyenest a másik megrontására tör. Pedig könnyű megbizonyítanunk, hogy azok a paedagogusok, kik tanítási sikereik biztosítása végett még az érdem szerint való ültetésre is rászorúlnak, bizonyos mértékben tanítványaik jellemeinek eldurvulását segítik elő; hagyján, hogy saját magukról meg a legjellemzőbb szegénységi bizonyítványt állítják ki. Az érdemsorozat a tanulókat versengésre sarkalja, mondják ők, s elfelejtik, hogy egyuttal egymásra haragítja, bennük az irigység és boszuállás érzetét kelti föl, általában az állatias indulatok kifejlődésére a legkedvezőbb módot nyújtja. Ha összeszámlálnók mind a nagyszerű alkotásokat, miket az emberiség életében eddig a kikiáltott versengés hozott létre s melléjük állítanók azokat, miket más indító oknak, sok esetben a legönzertlenebb emberszeretnek köszönhetünk: mily elenyésző csekély lenne azoknak a száma ezekéhez képest!

De azt mondják tovább, hogy szükség van az érdem szerint való helyi megkülönböztetésre azért is, hogy jutalmak és ösztöndíjak odaitélése alkalmával könnyű legyen a döntés. Azt a kérdést vethetjük föl ez ellen: vajjon a tanuló szorgalmát, előmenetelét s jó magaviseletét akarjuk-e jutalmazni, vagy pedig a helyet a hol ül? Minthogy pedig csakis a tanulóról lehet szó s a jutalmak odaitélésénél — gondolom — az érdekelt tanárokat is meg szokás kérdezni, vajjon hát minő gyakorlati jelentőség van a hely megjelölésének? Ugyan hova fordul ily alkalommal a tanárkar más iskolákban, hol érdemsorozat nincs?

Rossz nyelvek beszélnek, hogy igen is fontos az ily elültetés, mert akadnak itt-ott tanárok, a kik nem a felelet minősége, hanem a pad, illetőleg hely szerint osztályoznak, úgy hogy a melyik tanuló az I. gymn. osztályt elégséggel végezte, az aztán ő előttük, ha megfeszül, sem emelkedhetik föl jóra, mert lehetetlennek tartják, hogy elégséges helyen hébe-korba jó felelet is fakadhatna. No ilyen badarságot már nem teszünk föl senkiről sem; nem tanulóról t. i. hanem tanárról.

Miután ezekben kimerítettük azokat az érveket, mikkel az érdem szerint való elültetés mellett harcolnak: lássuk már az említettekén kívül még mily bajokkal jár s minő akadályokba ütközik ez a jézsuíta kényelmi módszer.

1. Az érdemsorozat megtartása folytán évenként háromszor kell elültetni a fiukat. Ez még akkor is baj volna, ha osztályainkban 20—25 tanuló ülne, azonban 60—70 tanuló helyváltoztatásához újra meg újra hozzá szokni lelkiismeretes tanárra nézve, ki mint a jó hadvezér, minden egyes emberének tetteit szemmel tartja, nem is közönséges pszichológiai teher. De sokszor tapasztalhatjuk, hogy a helyváltoztatás a tanulóra is zavarólag hat.

2. Sokkal fontosabb ennél, hogy az érdemsorozat oly tanulókat juttat egymás mellé, kiknek nincs mit tanulniok egymástól, hacsak rosszat nem. Egymás mellé kerülnek a jók s egy csoportba a semmirevalók. Így a figyelmetlenkedő fiu a hátulso padokban egész sereg czimborára lel, míg jobbak közé ültetve magára maradna

s pajkosságából kénytelen-kelletlen veszítené. Ha az ember javíthatóságában hiszünk, sohasem szabad föltennünk, hogy a rossz példa ragadósabb a jónál; hiszen ha így volna, már rég kipusztult volna e földről az emberiség. Az emberiség erkölcsi fejlődésének története bizonyítja, hogy a rossz indulat kudarcot vall, mihelyt a közjóba mint általános érdekbe ütközik. De ha a rossz indulat hatása alatt a jónak egyes esetekben visszafelé fejlődését tapasztaljuk is, nekünk mint nem pusztán tanítónak, hanem egyszersmind nevelőknék is a jó bizonyos általános mértékére kell törekednünk s ezt elérjük akkor is, ha a jó példa hatása kedvezőtlen viszonyok közt gyengének bizonyuland.

3. De legnagyobb hibája az érdemsorozatnak az igazságtalansága. 60—70 tanuló közt rendszeren akad 6—7, a kiknek osztályzatuk mindenben egyenlő. Mi jögon ültetjük ezek közül egyiket a másik elé? S mi jögon jelöljük meg bizonyítványukban, hogy ez 1. ez 2. ez 6. stb. jeles vagy jó? Nem fogja-e a tanuló elkeseríteni, ha látja, hogy az érdemjegyekben kifejezett egyenlőség pusztá hazugság? Mert vagy mind igazi jeles, a ki ilyennek van feltüntetve s akkor nincs közöttük különbség; vagy nem az s akkor a tanár ítélő képessége vonható kétségbe. Tessék a kettő között választani, mert harmadik út nem lehetséges. Jutalmak, ösztöndíjak kiosztásánál pedig ily hasonlóság esetén lelketlenség az érdemsorozatot s nem a szegénységet venni tekintetbe.

4. Hátra van még, hogy az érdemszerint való ültetés gyakorlatilag nem is viheto keresztül. Találkoznak ugyanis — sajnos, elég nagy számmal — tanulók, kik vagy közellátók, vagy nagyot hallanak. Ezeket kötelessége a tanárnak alkalmas helyre ültetni s ezzel a kívánt rendet megbontani. Az is előfordul, még pedig majd mindegyik osztályban, hogy a nyugtalan természetűeket könnyebben szemmel tartás végett elül ültetjük, megadva ezzel az érdemsorozatnak az utolsó döfést is.

Nem szólunk arról, hogy e nevelési módszer népes iskolában mennyi hiábavaló munkával szaporítja az osztályfő teendőit, csak annak a reményünknek adunk kifejezést, hogy az új kerületi felügyelő e középkori maradványtól meg fogja szabadítani a debreczeni ev. ref. főgimnáziumot.

Nemesdédi.

K Ö Z É L E T Ü N K .

A debreczeni protestáns árvatartó alap története.

(Vége.)

Az előre bocsátottakból az is kitünik, hogy a volt magyar királyi helytartó tanács az 1827. ápril 10-én 8805. számú intézvényével az árvaháznak 14 római katolikus árva részére berendezését rendelte, és midőn az 1830-ki szeptember hó 21-ki 23,846. számú intézvényében kimondotta, mikép a kérdéses árva intézetnek kizárólag római katolikus árvák javára szervezésétől semmi szín alatt eltérni nem lehet, a szoroson vett jogosság és törvényesség szempontjából — helyesen intézkedett.

Ha tehát figyelembe vétetik, hogy ő császári és apostoli királyi Felsége a jelenleg uralkodó fejedelmünk mindezeknek, mind szinte az akkori igazgatási és kormányhatóságok fenti értelemben tett előterjesztéseinek ellenére az 1859-ik deczember 8-ki legfelsőbb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy a Debreczenben

felállítható árvaházba helvét és evangélikus hitvallású árvák is felvétethessenek és ott saját vallásuk szerinti oktatásban részesíthetnek, hogy továbbá ugyan csak ő Felsőge az árva intézet életbe léptetése végett kirendelt bizottság előterjesztésére az 1831-ki január 5-én kelt legfelsőbb elhatározásával Debreczen városában két elkülönített árva intézetet engedélyezni méltóztatott, és pedig egyet katolikus árvák számára, katolikus egyének általi kezelés és felügyelés mellett, és egyet helvét és ágostai hitfelekezetű árvák számára, ugyanazon hitfelekezetű egyének általi kezelés és felügyelés mellett, — ha továbbá tekintetbe vétetik, hogy maga Debreczen város közönsége volt az, mely az iratok közötti 1776. évi augusztus 16. 4039. számú királyi udvari bizottsági jegyzőkönyv tanúsága szerint a katolikus és nem katolikus vallású árvák számára két külön árva intézet felállítását következőleg az árvatartó alap elkülönítését kérelmezte, ha tekintetbe vétetik, hogy az 1874. év november 8-iki kegyelmes királyi leirat szerint a kérdéses alapítvány nem csak Debreczen városa, hanem az egész ottani vidék számára tétetett, a minthogy ezen alapítványt javasló 1874. október 17-ki 5665. számú királyi udvari bizottsági jegyzőkönyvben e javaslat azzal indokoltatik, hogy azon egész vidéken az árvák és elhagyott gyermekek számára egy ily nevelő intézet sem található, s végre ha tekintetbe vétetik, hogy hazai törvényeinkben jelszói az 1790-ki 13. 23. és 26-ik törvény cikkében határozottan rendeltetik, hogy az alapítványok szorosán az alapítók szelleme és rendelkezése értelmében kezeltesenek; — világosan kitűnik, hogy a szorosán vett törvényesség szempontjából nem Debreczen város közönsége, még kevésbé annak protestáns vallású lakossága, hanem, első vonalban a Debreczen és vidékbeli katolikusok, ezek után pedig az eddig nem említett többi hitfelekezetű ottani lakosok, azok, kik a szóban lévő árva tartó alapra nézve történt újabbkori intézkedésekben jogsérelmet találhatnának, s e miatt felszólalni jogosítva lehetnének, vannak hivatva a szönyegen lévő alapítvány élvezetére.

De miután ő császári és apostoli királyi Felsőge az által, hogy Debreczen városának ezen alapítványi ügyben hosszú évek során számtalan ízben megújított kérelmét figyelmére méltatva, és közmegnyugtatás okáért szorosán vett jogosság helyett inkább a méltányosságot, s politikai ildomosságot érvényre juttatva, a fent idézett legfelsőbb elhatározásai által ezen alapítvány élvezetében Debreczen város a protestáns hitű lakosait is részesíteni elrendelte, — ez ügyben új helyzetet és oly alapot alkotott, melytől a fejedelmi kegyelem terén vissza lépni, s az egész árvatartó alapra nézve annak kizárólag katolikus jelleget érvényre juttatni többé alig lehetne;

miután ő császári és apostoli királyi Felsőge mint az alapító Királyné fejedelmi utódja a kérdéses alapítványra nézve történt alapítói intézkedések magyarázására, úgy az alapítvány életbeléptetéséhez még szükséges intézkedések pótlására törvény szerint is hivatottnak tekinthető;

miután a két külön árva intézet felállítását engedélyezendő 1871. évi január 5-iki legfelsőbb elhatározás folytán a Felsőges királyi alapítónő ama világosan kijelentett szándéka, hogy Debreczenben egy tisztán katolikus árva intézet létesíthessék kivehetővé tétetett, és ekép a fent idézett törvényeli összhangzás is a lehetőségig helyre állítatott;

miután ezen fejedelmi intézkedés által a debreczeni nem katolikus lakosságnak a kérdéses alap élvezetében részesülése szinte biztosított, s ezzel a méltányossági

és politikai tekintetek is a körülményekhez képest érvényesítették;

miután ezen legfelsőbb intézkedés alapján a debreczeni és környékbeli katolikus közönség a kérdéses árvatartó alap őt illető részének — az arra vonatkozó kötyények 1862. évben történt kiadása által — tényleges birtokába lépett, melytől azon közönséget az e részben történt intézkedések egyszerű megsemmisítése által rövid uton megfosztani többé nem lehet;

miután a szóban levő legfelsőbb elhatározás, s annak alapján történt intézkedések által Debreczen város közönségének törvényhatósági jogai nem sértettek, de nem is sértethettek, mert a kérdéses alapítvány eredetileg vallási jellegű lévén, ily alapítvány kezelése felügyelete s egyéb feltételeinek megállapítása törvény szerint is az alapító jogaihoz tartozik;

miután alapítványi viszonyokat tárgyzó, tehát a közjogot nem érintő korábbi hatósági intézkedéseket csupán politikai változott viszonyok miatti megmáskítása vagy épen megsemmisítése oly hatalmas tényre képezne mely úgy a magán jogok biztonságának, mint a társadalmi magasabb érdekeknek veszélyeztetésére vezethetne, és ezért sem jogi, sem politikai szempontból helyeselhető nem lenne, s végre

miután annak szükségességét, hogy a debreczeni és vidékbeli római katolikus közönség a kérdéses alapítvány élvezetében a Felsőges királyi alapítónő rendelkezéséhez képest biztosíttassék, bőven igazolja ama körülmény, hogy Debreczen város hatósága azon időben midőn az árvatartó alap jövedelmei fölött szabadon rendelkezett, azok élvezetében a katolikus lakosságot csak igen csekély mérvben részesítette;

mind ezeknél fogva az ügyigazgatóság nézete szerint a fentidézett legfelsőbb királyi elhatározások, és különösen az 1861. évi január 5-iki kegyelmes királyi leirat által a jelen alapítványi ügyben alkotott új helyzet és jogalap — Debreczen városának a képviselő házhoz intézett folyamodványában foglalt ama kérelme ellenében, hogy t. i. a kérdéses árvatartó alap iránt történt eddigi intézkedések megsemmisíttessenek, hogy azon alap községi természetűnek kimondassék, és hogy az ezen alapra vonatkozó minden intézkedések a városi törvényhatóság kizárólagos hatásköréhez utaltassanak, lényegében továbbra is fentartandó lenne. A mennyiben azonban a szóban levő alapítvány még életbe léptetve és így ezen alapítványi ügy még teljesen befejezve nincsen, és a mennyiben a az országos képviselő ház ide vonatkozó mult évi márczius 7-iki határozatát szem előtt tartva, a szönyegen levő ügyet — ő császári és apostoli királyi Felsőge e részbeni legmagosabb beleegyezése és engedélye mellett újabb tárgyalás alá veendő lenne, s ez alkalommal Debreczen városa törvényes képvisellete is az őt illető befolyásában részesíttetni kíván, az ügyigazgatóság nézete szerint a fentidézett alapelveknek, s ezek nyomán a katolikus lakosság által eddig szerzett jogoknak csonkítatlan fentartása mellett az e részbeni további eljárás és intézkedés tárgyát csakis a következőképpen képezhetnék:

1-ör 1860-iki július 3-án létrejött megállapodás azon pontjának, mely a kérdéses árvatartó alap megszüntetését tárgyzza, oly értelemben megváltoztatása, hogy azon alap illető fele részének élvezetében ne csak a két felekezetű evangélikusok, de a városi közönség világosan kijelentett kívánalma, valamint a méltányosság követelménye szerint a többi vallás felekezetűiek is részesíttessenek;

2-or A nem katolikusok részére esetleg felállítandó közös árva nevelési intézett berendezése, kezelése s az a feletti folytonos felügyelet gyakorlása módozatainak megállapítása.

3-or A katolikus árva intézetet illetőleg azon befolyásnak megállapítása, mely úgy magára ezen intézetre, mint az azt fentartó alap feletti felügyeletre nézve a városi közönségnek engedhető lenne.

4-er Tüzetes meghatározása azon jogviszonynak, melyben mindkét intézethez — az alapító Királyné szándéklata értelmében a vidéki közönség állandó és

5-ör Kidolgozása és megállapítása a két intézet alapszabályainak, illetőleg a kérdéses alapítványra vonatkozó alapító levél tervezetének. Mely tárgyalások és megállapodásokra nézve még megjegyeztetik, hogy azok részint az előzményeknél fogva, részint mivel fejedelmi intézkedésből keletkezett alapítványra vonatkoznak, foganatosítás előtt jóváhagyás végett legfelsőbb helyre felterjesztendőek lennének.

Ujabb időben több ízben és pedig legutóbb 1893. február 26-ról 24/1893. kgy. sz. alatt a debreczeni ev. ref. egyház presbyteriuma folyamodott a városhoz azt adván elő, hogy ő a várost mindenkor készségesen támogatta azon törekvésében, hogy az egész árva alap vissza szerzették és városi árvaház létesítésére fordítsanak, de a midőn az árvatartó pénztár hosszas küzdelem után Ő Felségének 1861. január 5-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján két részre osztatott; a midőn a róm. kath. egyház a neki átadott fele résznek több mint 30 év óta van háborítlan birtokában; a midőn a m. kir. belügyminiszterium, hova ezen ügy rendezése az 1870. márczius 7-iki országgyűlési határozattal utasított, 22 év lefolyása alatt meg sem kísérelte az árvatartó alap méltányosabb rendezésének munkáját és kétes, hogy a Felség határozatán alapuló és régóta végrehajtott rendelkezést megváltoztatná-e? nincs más választása, mint bele nyugodva a történetekbe, kérni, hogy az árvatartó alaptól a protestáns felekezet számára juttatott rész tényleg kiadassék.

A debreczeni ev. ref. egyház eme kérelmének támogatására dr. Kola János és 128 bizottsági tag társa 1893. május 2-án 3787. sz. alatt ígatott azon indítvánnyal lépnek a bizottsági közgyűlés elé, hogy a város kezelése alatt álló protestáns árvatartó alap, ide értve az ondódi földet is, és ennek összes járulékaik protestáns árvaház létesítése és árvák nevelése céljából a protestáns egyháznak adassanak ki oly módon, hogy a szóban forgó árvatartó alap a helybeli ev. ref. és ág. ev. egyház részére lélekszám aránya szerint megosztva adassék ki.

A jog- és pénzügyi bizottság e véleménye után kevés mondanivalónk van. Ezt a véleményt a városi tanács az 1893. évi július 27-én tartott bizottsági közgyűlésre oly javaslattal terjesztette be, mely szerint az alapítvány a város részére felügyeleti jog biztosítása mellett lett volna kiadandó; a bizottsági közgyűlés azonban nagy szavazattöbbséggel oly módon határozta el a mintegy 292.000 frtból és 21 h. 700 öl ondódi földből álló alapítványnak a debreczeni két protestáns felekezet részére lélekszám aránya szerint megosztva leendő kiadását, hogy a város részére kikötött javasolt feltételek elejtettek. E határozat ellen több felebbezés adatott be, melyeknek mellőzésevel a m. kir. belügyminiszter úr — Ő Felségének legmagasabb hozzájárulását ezúttal is kikérve és megnyerve — megerősítette a bizottsági határozatot oly módon, hogy a két protestáns egyház az árvatartó alap átvételéről alapítványi oklevelet állítson ki és az alapítványi tőke jövedelmének felhasz-

nálásával évenként Debreczen város közönsége útján számadási kivonatot terjeszzen fel a m. kir. belügyminiszteriumhoz. Minden körülmény oda mutat, hogy ezen az alapon az alapítványi tőkét a két protestáns egyház még ebben az évben átveheti és annak erején az árvatartási, nevelési és segélyezési nagyfontosságú cél valóítását az 1895. évtől kezdve saját hatáskörében és egész odaadással munkálhatja. Ezzel tehát egy újabb és igen jelentékeny eszköz jut a két egyház rendelkezése alá, melylyel az árvák tartását, jó erkölcsben, hazafias és egyházi szellemben nevelését biztosíthatja. Az egyházak kormányzó hatóságában megvan erre a jóakarát és buzgóság. A legjobb reménységgel vagyunk ennél fogva, hogy ennek a jóakarátnak és buzgóságnak, továbbá az alapítvány jótékony hatásának csakhamar legszebb eredményeit fogjuk tapasztalni.

Adja Isten, hogy úgy legyen!

KÜLFÖLD.

Persa reform. lelkész a clevelandi magyar reform. templomban.

Igen tisztelt szerkesztőség! Kegyeskedjék megengedni, hogy b. lapja hasábjain bemutassam és leírjam ama valóban érdekes s gyülekezeti életünk vallásos voltára nagy mértékben ható istentisztelet lefolyását, melyet templomunkban decz. 10-én *Seargyn* persa hitsorsos, ref. lelkész tartott meg.

Testvérünk (itt Amerikában minden lelkész „testvér“ névvel szólítja egymást) Ázsiából, Afghanisztánból jő, megtéve ez irtózatot útát összesen 48 nap és 48 éj alatt. Ez idő folyamán mindössze 4 napig pihent, mikor családjának rosszullete tartóztatta föl a továbbutazásban. Ázsiából Washingtonba ment, hol a methodisták nagy-szerű estélyt rendeztek tiszteletére, melyen ő persa ref. ritus szerint tartott istentiszteletet. Ez estélyen hallá egy ott jelenvolt magyar embertől, kit ő csak e néven ismer: „Jóska bácsi“, hogy itt Clevelandban egy kisdéd magyar reform. gyülekezet van, mely vérrokon vele és népével. Fölkeresett hát bennünket, hogy lángoló előadásával, apostoli buzgalmával hirdesse nekünk a megfeszített J. Kr. evangéliomát. De nemcsak ezt tette, hanem tanulságos előadásával nagyban hatott oda, hogy gyülekezetünkben a hitélet, a buzgóság s szenvedő és elnyomott helyzetben levő prot. testvéreink sorsa és ügyei iránti nemes érdeklődés tüze föléléstessék. Ez irányban követett fáradozása anyagilag sem volt épen eredménytelen, a mennyiben istentisztelet végeztével a lelkész 15 dollárt, mintegy 37 frtot adhatott által mint gyülekezeti adományt az afghanisztáni ref. hitsorsosok temploma fölépítésére.

A mennyire tehettem, igyekeztem lemásolni az angol és francia beszédeket, melyeket lelkésztestvérünk tartott. E beszédek érdekesebb részeit meglehetősen eredeti állapotjukban következőkben adom: Gyülekezeti ének után imát s rövid beszédet mondott Harsányi S. lelkész. E beszédben *Seargyn* lelkész bemutattatott a gyülekezetnek, s fölkeretett a persa ref. istentiszteletnek angol s francia nyelven való megtartására.

Legelőször is persa nyelven zengett el, kitűnő precizitással s hatalmas hangon egy dics-éneket az Istennek, ezt követte az úri imának szintén persa nyelven való elmondása. Nagy ima francia nyelven, tolmácsolta magyarul Harsányi S. lelkész.

Egyházi beszéd angol nyelven, tolmácsolta Jurányi Gusztáv magyar ref. lelkész.

Szabad előadás a persák néhány különös szokásaikról s rítusokról.

„Afghanisztánból idáig — kezdé beszédét Istennek sokat hányatott szolgálja — 48 napi és 48 éjjeli út. Tíz napig tartott Afghanisztánból Keradziig eljutni. Ez út igen terhes és fárasztó volt különösen családomra nézve, mivel Ázsiának e vidékén a közlekedési eszközök nagyon kezdetlegesek. Elefánton kelle megtennünk e 10 napi utat.

Afghanisztán igen forró tartomány, örök nyár van itt, télnek, fagynak és hónap híre sincs egész esztendőben. Klímája egészséges, s alatta buján tenyészik keletnek és délnek viránya. Sok gyümölcs terem: banaán, narancs, citrom, kókusz, datolya stb., de a burgonyát nem ösmerik. Olyan dicső, gazdag és termékeny föld ez, mintha maga a paradicsom volna. Csak egy ország szárnyalhatja túl, s ez Magyarország.

A föld jósága mellett is a nép szegény. A férfiak napi 4 centért (= 10 kr.), a nők 2 centért dolgoznak s e keresményök felét is vasárnap az Istenházába viszik.

Sok háziállatot tenyésztenek, csirkét, libát, pulykát, tyukot. Egy tehén ára 4 dollár, egy birka 50 cent, egy juh 25 cent = 60 kr.

Az országban igen sok kigyó van, melyek némelyikének hossza 35 láb is megvan, s oly széles torkú, hogy egy-egy birkát képes egyszerre elnyelni.

A Krisztus evangélioma szép hódítást tett a persák között a fáradhatlan tevékenységű angol missionáriusok munkálkodása folytán. Mindennap van, a ki megtér a Krisztushoz, s hisz Ő benne. A keresztyéneknek sokat kell szenvedniök, mert úgy a syiták (a persa mohamedánusok), mint a suniták (a török mohamedánusok) nagyon kegyetlenek hozzájuk, sőt gyakran még a keresztyén kisdedeket is megölik.

A persák a ker. vallást már régtől fogva ismerték, szép templomaik vannak nagyobbára kőből, melyekben ülő székek nincsenek, mivel keleti szokás szerint földre telepszének le.

Ruházkodásuk igen fogyatékos, különösen a gyermekeknél, kik ruhát alig viselnek. Házaik csak a forróság ellen nyujtanak menedéket, s gyakran belopódnak — még templomokba is — a kigyók, de Isten mindig őrzi a hívőket. Minden ker. háznál van Biblia, melyből a férfi este reggel fölolvass.

Az afghanisztáni gyülekezet Pál apostoltól eredetnek vallja magát. A traditio szerint ugyanis Pál az ő kedves tanítványát Timótheust Ázsiába, Indiába küldte, hol ez gyülekezeteket alapított. Egy más verzió szerint Tamás ap. alapított volna Indiában egyházakat.

Az afghanisztánok a zsidóktól származnak, s némely mózesi czeremoniákat még most is tartanak. Szintén két sákramentomuk van, mint nekünk. A gyermekeket is keresztelik locsolással. Teljesen visszatartják magukat a szeszes italoktól, tehát betartják az angol temperencek törvényeit, de jobbára csak a papok. Ezek szakállukat és hajukat sohasem vágják le. Orvosaik, s gyógyszerházaik nincsenek; épen ezért igen sok és veszélyes lefolyású betegség, mint kolera stb. megtizedeli igen gyakran a lakosságot.

Ők mindennap reggel, napfölkeltkor és naplemenkör a templomban imádkoznak. A keresztyének a bibliát, a mohamedánok a koránt, a zsidók a talmudot olvassák.

Sokszor van rá eset, hogy az angol missionárius egy-egy prédikálására 10—20 buddhista, vagy mohamedán egyszerre elhagyja ősi hitét.

A buddhisták nagy számmal vannak, s minden utca sarkon és házban van Buddhának egy-egy ülő

szobra. Ezeknek összesen 33,000 Istenök van, noha Buddha már eltörölte ezeket.”

Seargyn lelkész egyenesen Persából jött Amerikába, magával hozván nejét, s 3 gyermekét, kiket Washingtonban fog taníttatni. Utazási és átköltözési költségeit 700 dollárban (1800 frt) az angol missio térítette meg. Itt Amerikában fog előadásokat tartani, hogy afghanisztáni szegény gyülekezetét a távolból is segítse. Hogy mily kevés igényei vannak ott egy papnak, mutatja az, hogy ő gyülekezetétől havi 1½ dollár, 3 frt 75 kr. fizetést kapott, a melyből még 15 árva gyermeket is tudott fentartani és eledellel s ruhával ellátni.

Seargyn úr az este még előadást tartott az episkopálisták hatalmas templomában a Seneca utcán, melynek végeztével tovább utazott Baltimorba.

Isten áldása kísérje őt utain!

Harsányi Sándor,
ref. missionárius lelkész.

IRODALOM.

A Szellemi Vallás Katekizmusáról.

(Folyt. és vége.)

A 23—24., 26—28., 39. és 40. §-ok az istenséggel foglalkoznak. Először is azt mondja, hogy istenségnek „az erkölcsi öntudat és a világegyetem ősalapját, az ősegységet“, tehát a világ teremtőjét nevezzük; de hogy minő viszonyban van jelenleg Isten a világgal, még folytonosan működik-e abban, vagy tétlenül áll azon kívül? arról nem szól. Valószínűleg a világban benn levőnek tekinti az Istent, mert a 24. és 26. §-ban azt mondja, hogy Isten nem lehet a világ önkényesen uralkodó ura, nem pedig azért, mert ha így volna, akkor ő levén mindennek alapja, oka és szerzője, „a világnak minden baját, bűnét, iszonyatosságát ő okozta volna“. Ez a keresztyénség hitvallása is; Isten szerintünk a világnak mindenható Ura, a ki azonban épen mindenhatóságánál fogva adhatott és adott is teremtményeinek szabadságot s így nem tekinthető a bűn okául, habár mindenek az ő akaratából lesznek. Nem tekinthető szerintünk, mivel a bűn Istennek nem cselekvő, hanem megengedő akaratából származott, a mennyiben ő az embereknek szabadságot adott jóra-roszra, midőn tehát az a roszt választotta s így bűnt követett el, az Istentől nyert szabadságból cselekedte ugyan azt, de azért nem vetheti okul az Isten mindenhatóságát.

Itt közbeszó egy §-t (25.) az ember szabadakarataról és a roszt eredetéről s azt állítja, hogy a roszt nem származhatott az emberi szabadságból, hanem csak „az emberi gyöngeségből és korhadtságból.“ Már ebben Schmitt úr nem áll egy alapon a keresztyénséggel, mert e szerint a bűn úgy állott s úgy áll elő ma is, hogy a szabadakarattal bíró ember az általa ismert erkölcsi törvényeket saját tetszéséből megszegi. Ugy látszik e §-ból, hogy Schmitt úr szerint a szabadakarattal csak a jóra irányul, holott a szabadakarattal fogalma magában rejti azt, hogy annak birtokosa azt teheti, a mi neki tetszik. De hogy miként állott elő s mi legyen az az említett „emberi gyöngeség“ és „korhadtság“, azt szerző nem magyarázza meg. Isten gyöngének igen, de korhadtnak nem teremthette s későbbben sem tehetette azzá az embert, Istenen kívül pedig más emberfeletti lény nincs, hogy az tette volna ilyenné; nem egyéb az a korhadtság, mint a keresztyén nyelvhasználatban az u. n. testi kívánságok uralma, a melyek pedig szintén csak a szabadakarattal által érvényesülhetnek.

Azután a 28. §-ban visszatér az istenség fogalmához s azt mondja, hogy Istent méltán nevezzük atyának, mert ő „a szellemi lényünk gyökerét, életét, eredetét képező ősegység és az az éltető eszmény, mely bennünket magaslati felé vonz.” A keresztyénség is Atyának nevezi Istent; de nemcsak mint „szellemi lényege”, hanem mint teste, lelke, tehát egész lénye teremtőjét és megtartóját. A 25. §-ban mondottakból önként következik az, a mit a 39. §-ban mond, hogy t. i. Isten nem ítélő bíró, senkit el nem kárhoztat. Nem is kárhoztathat, ha egyszer az ember bűnt nem saját szabad akaratából, hanem csak a korhadtságból, gyöngeségből teszen, ez pedig valami külső ok következtében beállott szerencsétlen állapot s így a belőle származó cselekményekért az ember meg nem ítéltető. Hanem hogy miként lehet erkölcsi lénynek tartani az embert így, hogy t. i. cselekedetei közül csak a jó az ő saját munkája, a rossz nem az, tehát ő csak jutalmat kaphat, a büntetésnek pedig még a lehetősége is ki van zárva reá nézve; azt Schmitt úr megfektetetlenül hagyja. Még egy §-t szentel az Istennek, s ez a 40., melyben azt mondja, hogy Isten nem mondható mindenhatónak és mindentudónak „közönséges értelemben”, „ilyen emberhez hasonló alakban”. Ezt a két idézett kifejezést a feleletben bővebben megmagyarázva nem találtam s nem szégyenlem bevallani, hogy nem értem, mit akarnak ezek jelenteni? Annyi áll, hogy az, a ki a hegyi beszéd alapján kátét ír, nyugodt lélekkel kimondhatja, hogy Isten, a ki „reád néz titkon, megadja nyilván a mit kérsz” (Mt. 6, 6.), a kihez így imádkozunk: „legyen meg a te akaratod” (Mt. 6, 10), a kit így magasztalunk: „tied az ország és a hatalom” mindenféle „értelemben” és „alakban” mindentudó és mindenható.

De térjünk vissza oda, a hol elhagytuk. A 29—31. §-ban adja elő a szellemi vallás christológiát, a mely az előbbieket után várhatólag nem egyezik meg mindenben a keresztyén vallásával. Szerinte a krisztusi eszme csak a „szeretet és közösség isteni tudatának” felébredésében áll, Krisztus nem csodás hatalommal bíró mennyei úr, mert ha ő „minden pillanatban megsemmisíthetné ellenfeleit, akkor az ő önfeláldozása csak álarczos színjáték, melynek ő minden percében véget vethetett” (30. §.). Ez utóbbi épen nem helyes következtetés, mert abból, hogy nem semmisítette meg ellenfeleit, nem lehet minden kétséget kizárólag azt következtetni, hogy nem birt isteni hatalommal, hátha nem akarta azt a hatalmat használni? s hogy nem akarta, annak okát a keresztyénség épen azon önfeláldozó szeretetben keresi és találja meg, a mely önfeláldozó szeretet képezi a szellemi vallás szerint is a Krisztus fenségét (31. §.). Ugy látszik, hogy szerinte a Krisztus csak tanítója, példaadója volt az emberiségnek; különben megváltóra mi szükség is volna, ha Isten nem ítélheti és nem is ítéli meg az embereket a bűn miatt? Krisztus személyéről, az ő Istenhez való viszonyáról, munkálkodásáról, haláláról, annak okáról, feltámadásáról e Káté hallgat, de én valószínűnek tartom, hogy írója szerint Krisztus egy ember, de valami magasabb képességekkel, különösen a „közösség és szeretet” szent érzelmeivel a legnagyobb mértékben megáldott ember volt, a ki született, élt, meghalt mint más és halott maradt, mint más.

Ha Krisztus fel nem támadott, akkor mi sem támadhatunk fel s épen azért túlvilág, idvesség, kárhoztat, mennyország, pokol mind-mind száműzetnek az illúziók és a . . . tudatlanság országába. S csakugyan a 32—34. §. szerint a mennyországot és poklot nem valami „külső helyen” kell keresni, az bennünk van (az Isten-

nek országa ti bennetek vagyon. Ezt igaz, hogy Krisztus mondja, de nem a hegyi beszédben, hanem Luk. 17, 21), még pedig, a mint előre gondolható, a mennyország „a szeretet belső végtelenségében”, a pokol „az önzésben és roszakaratban” áll. Ugyde az embernek, mint lelkes állatnak, még sem lehet végkép meghalni s nem is hal meg Schmitt úr szerint sem, hanem tovább él a jövőendő nemzedékben, „a szeretet és közösség tudatában” s az istenségben, melylyel mint az istenség napjának egy sugara, ismét egyesült, — tehát tovább él e földön és az Istenben is (37. §.). De hogy miként lehet e földön keresni a Krisztus országát, melyről ő oly sokszor megmondta: „az én országom nem e világból való” (Ján. 18, 36), azt ismét nem tudhatom.

Azután a 35. és 36. §-ban képekben adja elő az istenség és az emberi lélek, s az emberi lélek és a testi szervezet egymáshoz való viszonyát: az istenség egy nap, annak egy sugara a lélek, mely az agyvejőn és a testi szervezeten, mint egy tükrön láthatóvá lesz. Ha a tükör eltörik, a sugár láthatatlanná lesz, de nem végkép, mert más tükördarabra esve, ismét előtűnik; ép így a lélek, ha a szervezet a halálban felbomlik, megszűnik abban működni, de „megfelelő szervezet ujjá alakulásában” újra visszatükröződik s ez a szellemi vallás szerint a feltámadás (38. §.). Mindenesetre van valami hasonlatosság a szellemi vallás és a keresztyénség lélekről való tana között, de szerintünk minden egyes emberi lélek olyan külön sugara az Istenség napjának, a mely, ha a tükör, melyen visszatükröződött, eltört, soha többé e földön semmiféle tükrön vissza nem verődik, ha meghalt a test, a lélek elszáll egy más, szebb és jobb világba, ott támadunk fel s ott élünk örökké!

Majd a 41—43. §-ban arról szól, hogy miben áll az erkölcsös gondolkozásmód és mi ellenkezik ezzel? Az erkölcsös gondolkozásmód — mint az előbbiekből s különösen az 5. és 22. §-ból következtethetni, abban áll, hogy az ember a maga életét „a közösség, szeretet és szabadság” isteni öntudata szerint alakítja (41. §.), ellentéte pedig „minden külső uralom, osztálykiváltság, a vagyion hatalmának minden formája” s a gyilkosság, mely alatt érti „az erőszak minden módját . . . mely az embereket az életfeltételekhez és a termelési eszközökhöz való egyenlő jogosultságtól megfosztja” (43. §.). Csak azt mondhatjuk ezekre is, a mit az 5. és 22-re mondtunk, hogy t. i. ezek szerintünk is az erkölcsiség körébe tartoznak, de az erkölcsiség nemcsak ezekre, tehát az emberekhez való, hanem az Istenhez való viszonyunkra is kiterjed.

A 44-ikben azt mondja ki, hogy emberölést s más ilyen „erkölcsileg elvetemült dolgot” tételes törvény nem szentesíthet, mert az, még ha állítólag a közjó érdekében történik is, csak megtorlást czéloz s így nem lehet erkölcsös. „Az elsüiyedt és büntettet elkövető embertárrsal szemben is csak egy jogunk van, őt mint beteget tekinteni és ápolni s így lehetőleg nemes öntudatra ébreszteni. A mi ítéletünk a végtelen könyörületeség ítélete.” Ezekből úgy látszik, hogy a szellemi vallás az embertársfeletti ítéletmondást és bíraskodást egyáltalában erkölcstelen dolognak tartja, pedig jól megfigyelve, ezen elvek a büntetést és a megtorlást — a halálos büntetés és az életfogytiglan való elzárás vagy száműzés kivételével — csak névleg zárják ki, mert ha nem engedik is meg, hogy a törvény megbüntesse a bűnöst, azt nem zárják ki, hogy megjobbítani igyekezzék, ez alatt a cím alatt pedig a 20 évre szóló börtönbüntetést is lehet alkalmazni, mint javító eszközt, a minthogy újabb börtönnek

még a neve is ez: javító intézet. Különben el kell ismerni, hogy ez a könyörületesség tökéletesen megegyezik a Krisztus által tanított könyörülő szeretettel.

A 47—49. §-ban teljesen keresztyéni elveket hangoztat a Káté, midőn azt mondja, hogy az erkölcsellenes hatalommal szemben nem szabad erőszakos ellenállást gyakorolnunk (Mt. 5, 39—41.), az erkölcstelen (szerinte = zsarnok és önző) embert nem szabad megvetni vagy gyűlölni, hanem szeretettel kell javítani.

Az 50. 51. §-ok az imádságról szólnak. Az imádság „a szellemnek felemelkedése a közösség és szeretet isteni eszméjéhez”, a mi majdnem ugyanazt jelenti, a mit az imának keresztyén meghatározása, miután a szellemi vallás hívének ajakán ez a kifejezés: „a szeretet és közösség eszméje”, olyanformát jelent, mint a keresztyén emberén az Isten szó. De hogy miben áll a szellemnek ezen felemelkedése, hogy kell imádkozni, azt a Káté bővebben meg nem magyarázza; csak annyit mond, hogy földi jókat nem lehet Istentől kérni s „midőn felemelkedünk a közösség szent eszméjéhez, azt a kegyet nyerjük el, a mire egyedül van szükségünk, mert ez az eszme fogja megvalósítani az ő országát, a közösség isteni országát e földön” (51. §.). Tehát csak annyit tudunk, hogy az ima a szellem felemelkedése Istenhez. Hogy nem volna szabad Istentől földi jókat, előnyöket kérni, a mint e Káté mondja, azt a hegyi beszédből épenséggel nem lehet megmutatni, sőt az ellenkező nyilván kitűnik Mt. 6, 11-ből: „a mi mindennapi kenyerünket add meg mi nekünk ma”; s hogy lehet kérni, mert megadhatja, az is kitűnik Mt. 5, 45-ből, hol ez mondatik Istentől: „az ő napját felhossa mind a jókra, mind a gonoszokra és esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak”; s hogy meg is akarja adni Isten, a mi jó nekünk, az is nyilván van Mt. 6, 26. és 30-ból, melyek szerint Isten még az ég madarairól és a mező fűvéről is gondot visel, a melyeknél pedig mi bizonynyal drágábbak vagyunk ő előtté.

Az 52—54. §-ban az esküt tárgyalja s arról a Krisztus szavaihoz (Mt. 5, 33—37.) híven azt tanítja, hogy semmi körülmények közt sem szabad megesküdni. Ebben — nem szégyenlem bevallani ezt sem — a Schmitt úr erkölcstana közelebb áll a Krisztuséhoz, mint a legtöbb ker. felekezeteké, mert ezek a végső szükség esetén megengedhetőnek tartják az Isten nevére való esküvést.

Az 55. §-hoz jutva, magunk megérezzük, hogy a Káté végéhez közeledik; ugyanis itt jön a Krisztus szavainak félremagyarázó és az ellenkező érzelműek megátkozása, nem ugyan a tridenti zsinat módjára „anathema sit” kifejezéssel, — a mi keresztyén és pedig lelkészekből álló zsinat szájában a legkevésbé van helyén, hanem: „képmutató”, „hazug”, „ő hirdeti az erőszak, a gyilkosság, az erkölcstelenség elveit nyíltan”, „az ilyen ember az erkölcstelenség bélyegét nyomja saját homlokára és ha Krisztus hívének mondja magát: akkor hazug képmutató”, a melyek még kevésbé illenek a szeretet elvét az unalomig hirdető szellemi vallás Katekizmusának szerzőjéhez, kinek ítélete „a végtelen könyörületesség ítélete” (45. §.), ki szerint az erkölcsileg sülyedt embert megvetni nem szabad (49. §.).

Végül az 58. §-ban arra a kérdésre felel meg, hogy „mikép valósíthatjuk elveinket és hozzuk őket diadalra?” „Az által, — mondja a felelet — hogy elveink életünk életévé válnak, . . . ha nyíltan tanuságot teszünk az igazság mellett felhívásunk nyilvános aláírása által, . . . hogy elveinknek híveket szerezvén, minden körben az uralkodó hazugságot — bármilyen magasan álljon is az — erkölcsileg kiméletlenül eltörjük . . .”

Ezzel bevégezem az ismertetést. Idéztem a nevezetesebb tételket, tettem reájok egy pár megjegyzést s most az egészre nézve megjegyzem, hogy a legnagyobb tisztelettel hajlok ugyan meg azon valódi keresztyéni szeretet előtt, melyet e Káté írója az emberek iránt érez, de egyszersmind ha az átok-paragraphusok valamelyikét vagy valamennyiét reám alkalmazza is Schmitt úr, mégis nyíltan kijelentem, hogy nekem, s azt hiszem, velem együtt minden keresztyén embernek az olyan vallás, mely csak embert szeret, de Istenhez földi és mennyei jókért nem imádkozik, melynek nincs Megváltó Krisztusa, nincs túlvilága, melyben nincs meg az a magasabb erkölcsiség, mely csak a jóra-roszra képes, teljes szabad akarattal bíró lénynek lehet sajátja: soha sem kell. Azon esetre pedig, ha volna valaki e b. Lap olvasói közül, ki a szellemi vallás körében remélné föltalálhatni nyugodalmát, boldogságát: figyelembe ajánlom szerzőnek a Káté végéhez csatolt eme megjegyzését: „Bejelentéseket a szellemi vallás szövetségéhez elfogad dr. Schmitt Jenő, Budapest, I. Vár. Uri-utca 58. szám.”

Sólyom Lajos.

Figyelemre méltó mű jelent meg Csáki István bács-ómoraviczai ref. s. lelkészétől „Gyász és sirbeszédet” cz. alatt. 30 kisebb beszédet tartalmaz a könyv temetési alkalmakra, melyeknek nagy része a sírnál mondandó rövid megemlékezés, kisebb fele pedig a háznál tartandó gyászbeszéd, melyet ima szokott követni. — Tartalmukat tekintve részben a szentírás, vagy a napi élet egyes kiválóan alkalmas és így történeti vonatkozásaiból indulnak ki, a melyeket szerző szép sikerrel alkalmaz az adott esetekre (2., 4., 5., 9., 13., 17. beszéd) néhol csattanóan (3. beszéd); részben pedig az élet mulandósága s más bölcselmi gondolatok képezik a kiindulási pontot (8., 10., 11., 18., 19., 21.) Az író érző szívvel siratja el azokat a megboldogult halottakat, szabad folyást enged a könnyeknek, midőn itt-ott élénken rajzolja az elválás keserveit, de másfelől a vigasztalás szava sem marad el soha. Bármily igazán teszi is a fájalmakat, a vég, a remény, a feltámadás biztos reménye, melyet a Krisztus példája igazol (9. b.) Nem hagyhatjuk felemlítés nélkül azon különbséget sem, mely az agg és ifjú felett tartandé sirbeszédnek között van: a gyász és a fájdalom nyilatkozata közötti különbség itt azonnal észrevehető, egyiknél mélyebb, másiknál a közös szomorú sorsban inkább megnyugvást talál. Különben a beszédekben előforduló szentirati helyek és vonatkozások a bibliában való jártasságról tesznek bizonyosságot. A beszédek azonban épen rövidségüknél fogva valami mély tartalmuaknak nem mondhatók. A pillanat hatására vannak számítva, és ez kétségkívül el is érik. A rendíthetlen hit, keresztyéni msggyőződés szava hangzik itt felénk, mely nem sokat reflektál, hanem kimondja véleményét. Az irány már a múlté az az oldal, melyet határozott dicsérettel emelhetünk ki. Író ismeri és alkalmazza a stylistikának csaknem minden követelményét. Különösen kedveli a személyesítésnek ilyen fáját: a temetőbe vezető uton öröm nem terem; mert itt csak a fájdalom jár kísért szemekkel (32. l.): vagy a „sirban csendesség, nyugalom szenderég.” Ki hallgat meg!? . . . talán ez a néma sírhalom, melynek látogatója csak a bánat, melyet siratgat csak a bánat!? (23. l.) . . . a szív zokogás hangjában küldi le fájalmának izenetét a lent porladozóhoz . . . (64. l.) Hasonlatai szintén nagy számmal vannak és pedig találóak pl. Mint a repkény a zöldelő fát, öleli a kicsiny gyermek az édes anyát . . . és halál őt onnan letépi.

Mint a futó rózsza ágai, akként szövődnek össze az élet-társak szeretetökben . . . de a halál őket egymástól mégis elválasztja. (78. l.) Metaphorái néha halmozva fordulnak elő pl. elmúlik az ifju élet tavasza, enyészetre hajlik a megaggott élet . . . elhervad az ifju arcz rózsája . . . eltűnik a földi vágy és gondolat (81. l.) — Leírásai közül felemlítjük e kettőt: „Azért hal meg a legtöbb anya úgy, hogy szemében egy ragyogó könny-csepp marad, hogy ráboruló kedvesei lássák meg abban az ő elválása feletti fájalmát, és soha ne feledhessék az ő szeretetét (35)“ „Ártatlan lelket keresett az enyészet angyala . . . és sötét szárnyának verésével egy ifju leány szívének dobogását állította meg, hogy elvegye tőle tiszta lelkét és visszavigye a földről az égbe (77 l.)“ A szóalakatok közzül is többet használ szerző, így az ellipsist: „most, hogy boldog álmunkból e sívár vígasztalan valóra ébredénk: keresünk: nem lelünk, hívunk: nem hallgatod, síratunk: nem érzed, jajgatunk: nem hallok . . . (87. l.); a gondolat alakzatok közül az antithesist pl. „a keserű földi élet örökké boldogra vezérel“ vagy „Míg e koporsóban nyugvónak szíve csendes: addig azoknak, kik ráborulnak, keblökben a fájdalom dúl s hullámokat ver (187. l.)“ továbbá a paradoxont: „elsírt könnyeitekért a hamvadók porában aluvó élet a vígasz szavait hangoztatja (66. l.), és az elmelőzést“ „Nem mondom, hogy ne sírjatok: mert vajjon minek mondani a tengernek, legyen csendes, ha felette vihar tombol“ (188. l.) stb. — Egyszóval határozott ügyes stylistának kell mondanunk szerzőt, a ki a körülmények által adott komoly helyzetet jól feltudja használni. Számos képeiből, hasonlataiból önként következik, hogy inkább a szívhez szól, a gyöngéd érzelmeűeket költi fel. — Hogy minden hibán felül állana stylusa, azt mind a mellett sem mondhatjuk, találunk pl. ilyen kitélt: pihenni tértél ki vagy, könny ül ki szemetekbe“ (77. l.) Itt látjuk, hogy nem csak egy élet kialudott (19. l.), „a mit tán gondoltok utolsó határu (17. l.)“, hol a szórend ellen van kifogásunk; idegenes az „egy“ használata itt „Az Isteni ítélet kimondása óta az élet és halál között egy folyton tartó harc foly (78. l.); népies a „nékiök“ e helyett „nékük“ s inkább tollhibául rójuk fel az ilyen írást: Keresztények (13 beszéd) és homályja. — Egyébiránt a számos nyomdahiba mellett talán ezeket is számíthatjuk a nyomdahibák közzé. A művet, melyhez szerző második kötetet is szándékozik kiadni, bátran ajánlhatjuk olvasóinknak, előfizetési ára portómentesen megküldve 1 frt 10 kr. káplánoknak s IV-ed osztályu lelkészeknek 80 kr. Megrendelhető a mű szerzőnél Mohácson. —z.

Dömény József n.-berénczi lelkész (Somogy m.) „Kis Szótár“ cz. alatt, tekintettel arra, hogy az újabb tanítási terv szerint sokan lesznek, kik görög nyelvet nem tanulnak, összeállította a leggyakrabban előforduló görög műszavakat, etymologiailag is magyarázván azokat. A kis füzet ára 60 kr., kapható Csáthy F. és társa könyvkereskedésében Debreczenben. —z.

Színművek. Az ifjuság számára. Irta **B. Barkóczy-Dömök Antonia**, állami felső leányiskolai igazgatónő. Máramaros-Sziget. Mayer és Berger könyvnyomdájában 1894. — A vallásos lelkületű és előkelő gondolkozású írónő nem régen adta ki „Az én imáim“ cz. s prot. serdülő leánykák számára eléggé nem ajánlható böcses imakönyvét, mely tekintve e nemű irodalmi termékeink csekély számát nálunk valóban hézagot pótol. Most

ime egy másik oldaláról mutatja be magát és újra előnyösen. Didaktikus irányu színműveket (5 drb) ad, melyek úgy valláserkölcsei, mint hazafias szempontból méltán megérdemelt figyelemre tarthatnak igényt és nem csak eljátszásra, hanem — a mit különösen hangsúlyozunk — mindkét nembeli ifjuságnak *építő olvasmányul is alkalmasak*. Sőt még az anyák is sikerrel forgathatják e könyvet s tanulhatnak belőle okos nevelési elveket, melyeket egy sokat tapasztalt lélek és egy mélyen érző szív lehelt annak soraiba. A színművek egyike „Lejtőn“ czimmel külön is megjelent (ára 50 kr.) Az egész könyvet igazi nevelőhatásának találjuk s ajánljuk a tanférfinak, általán olvasóközönségünk nagybecsű figyelmébe. Ára füzve 1 frt, díszkötésben 1 frt 60 kr. Kapható szerzőnél, Máramaros-Szigeten.

Harsányi Sándor clevelandi magyar ev. ref. missiói lelkész székfoglaló egyházi beszéde, melyet I. Kor. 2, 2 alapján f. évi november hó 4-én tartott. Lapunk szerkesztőségéhez is eljutott. Az ifju lelkes és buzgó prédikátor, tehetségének e zsengejét Balogh Ferencz kedves emlékü szeretett tanárának ajánlja, s az elkelendő példányokból befolyó tiszta jövedelmet, a clevelandi magyar ev. ref. templom belső felszerelési költségeinek fedezésére szánta. Kapható Debreczenben, Csáthy Ferencz és társa könyvkereskedőnél 10 krért. Az egyéni vonatkozásában, valamint általánosan építő s hiterősítő részleteiben megkapó, tartalmas beszéd. már a szerző nemes czélatára való tekintetből is méltó a legszélesebb körű elterjedésre, miért is azt az érdekelt olvasó közönség pártfogó figyelmébe ezennel ajánljuk.

Gracza—Kreith: Az 1848/49. magyar szabadságharcz története első kötetéhez a kiadó **Lampel Róbert** (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedése és könyvkiadóhivatala (Budapest, Andrassy-ut 21. sz. a.) *fényes bekötési táblát* készítettett, (ára 1 frt 20 kr.), úgy hogy most már ez a méltán közkedveltségnek örvendő népkönyv, ilyen díszkötésben bármely szalon könyves asztalán helyet foglalhat. Az első kötet ára 7 frt, füzve ellenben csak 5 frt 60 kr. A teljes mű második feléből immár megjelent a 26. füzet az eddigiekhez hasonló gazdag tartalommal és illusztrációkkal s az egész mű a jövő év tavaszán lesz befejezve, melyre előfizethetni még mindig 6 füzetre 1 frt 80 krral, 12 füzetre 3 frt 60 krral, 24 füzetre 7 frt 20 krral. A ki 6 előfizetőt gyűjt, a hetedik példányt ingyen, esetleg annak értékét kapja fáradsága jutalmául. Felhívjuk rá érdeklődő olvasóközönségünk figyelmét.

A Milleniumi magyar történetből, melyet az Athenaeum ad ki, már az 5. füzet is megjelent. A tiz kötetes nagy mű iránt folyton fokozódik az érdeklődés, a mit igazol az is, hogy újabban Horváth Boldizsár, Zichy Antal, Falk Miksa és Kónyi Manó önként felajánlották közreműködésüket egyes kötetek részleteinek a megírásához. A mostani 5. füzetben „a kalandozások kora“ megírását kezdi meg Marczali s a szövegbe igen érdekes régi képek vannak lenyomatva. Ezenkívül két díszes műmelléklet is emeli az egésznek értékét; egyik I. István dekretumának első lapja hasonmásban, a másik pedig a nagy orosz pusztaságot ábrázolja. A magyar intelligencia élénk figyelmére és támogatására érdemes nagy mű kapható minden könyvkereskedésben füzetenként 30 krért.

Emléklapok. Erdélyi János nagy-kaposi emléktáblájának leleplezése alkalmából. Az írónak és szülőházának képével. Kiadja a „sárospataki Lapok“. Ára 30 kr. A tiszta jövedelemből a sárospataki „Erdélyi Kör“-ben Erdélyi János pályadíj alapítottik. Sárospatak 1894. E cím alatt kiadott kis füzetben vannak összeállítva a f. évi szeptember 19-án Nagy-Kaposon megtartott emlékünepély alkalmával előadott darabok. A füzet elején Erdélyi János képe látható. Első helyen *Lévay József* szép alkalmi ódája van közölve. Utána következik *Szinyei Gerzson* sárospataki akad. tanár igen tartalmas, tanulságos és megragadó szónoki beszédje, a melyben a nagy költő és tudós alakja mesterileg van kidomborítva. Utána következik *Ballagi Géza* beszéde a magyar tud. akadémia nevében s a *Lévay József* a Kisfaludy-Társaság nevében, *Eszterházy Sándor* beszéde a város nevében s végül az emlékünnepe történetének leírása. A kis füzet a kitűzött cél előmozdítása érdekében is megérdemli, hogy minél szélesebb körben elterjedést nyerjen.

Protestáns Szemle. 1894. 10 füzete a napokban jelent meg. Tartalmát képezik: A kurucz költészet prot. szempontból, *Kiss Ferencztől*. *Pilárik István* élete, második és befejező közlemény. *Stromp Lászlótól*. Mindkettő értékes dolgozat. Az Irodalmi Szemlében a hazai és külföldi irodalom újabb termékeiről vannak rövid ismertetések. Többek között dr. *Kovács Gyula* egyetemi tanárnak. „Az utolsó két egyházpolitikai javaslat“ című röpiratáról van említés téve, a ki tudvalegőleg protestáns ember léte közelebb áll a katolikus felfogáshoz, mint sok katolikus egyházjogtudós; úgy, hogy a mint annak idejében beszélgették, az egyetemi katedrara való emelkedésében is nagy segítségére volt a magas klérus. E röpiratában is hasonló nézeteket nyilvánít. Ellene van a zsidó emancipáczióknak, mert félti attól a magyar állam keresztyén jellegét; a vallás szabad gyakorlatát sem fogadja el a javaslat szerint. A bíráló erre helyes megjegyzéseket tesz. Ugyancsak e szemlében méltányoló ismertetése foglaltatik *Dicsőfi József* debreczeni lelkész „Kik vagyunk mi“ című egyházi beszédének, melyet e helyen is alapos tanulmányon nyugvó s lendületes dolgozatnak ismernek el. Néhány bíráló megjegyzéssel kísérik azonban e beszédet. Így az ismer szerint nem az Isten országát kell hirdetnünk, hanem Jézus Krisztust. Az unitáriusokat inkább benn kell hagyni az irod. társaságban, de aztán megtéríteni. Végül szerző azon állítása ellen emel kifogást az ismertetés, mely szerint a lelkészek az egyháznak nem szolgálai, csak a Jézusnak stb. A füzet végén a M. Prot. Irod. Társaság 1894. nov. 10-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, az 1893. évi pénztári és vagyonkimutatás vannak közölve.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Lapunk** 14-ik évfolyamából a mai az utolsó. E helyen mondunk köszönetet lapunk jó barátainak, munkatársainknak, olvasóinak a több irányu támogatásért, melyben részeltetni szivesek voltak. E támogatást jövőre is egész bizodalommal kérjük és várjuk, és kívánunk mindnyájoknak boldog új esztendőt.

— **A szegény tanulók érdekében.** Még élénk emlékezetünkben van azon megható jelenet, midőn f. évi november hó 7-ik napján, 20 derék férfiú szubskribálásuk 45. éves évfordulójának emlékezetére Debreczenben özszejevén, a viszontlátás örömei közben is, nemes szívök sügallatát követve, kiterjeszté gondjait a szegény tanulóokra és oly tekintélyes összeget adományozott a tanítóképezdei növendékek segélyezésére, hogy abból a tápintézetből kimaradt 13 tanuló téli élelmezése biztosítva lett. Nemesebb áldozatot gondolnunk is állg lehet. A nagylelkü segély azonban így is csak pillanatnyi; de biztos ujmutatás arra, hogy a segély állandóságáról gondoskodjunk. Tanítóképezdei ifjaink, kik jövendő élethivatásuk szerint a néptanítás terén fogják szolgálni anyaszentegyházunk magasztos érdekeit, teljesen méltók arra, hogy tanulói pályájokon, szegény sorsukból kifolyólag, jövő hivatásuknak megfelelő segélyezésben részesüljenek. Maga az egyházkerületi közgyűlés is kiterjesztette e fontos ügyre atyai figyelmét, midőn közelebb végzésileg utasította a főisk. gazdasági tanácsot és a tanárkart, hogy ez irányban a baj orvoslására tervet készítsenek. A mint értesülünk, a tápintézeti bizottság és a tanítóképezdei tanárkar küldöttségei együttesen közelebb tanácskoztak e fontos kérdés felett s megállapodásuk eredménye szerint már a jövő évben lehetséges lenne a tápintézeti helyek számát a tanítóképezdeszek részére 17 — legnagyobb részben 20 frt pótdíjas — helylyel szaporítani. Az így előálló 790 frt költség a tápintézeti számadásokban eddigelé állandóan feltalálható „proficit“-ben találná meg legtermészetesebb fedezetét; ezenkívül rámutat a javaslat azon forrásokra is, melyekhez az élelmiszerek drágulása, tehát az eddigi „proficit“ elmaradása idején folyamodni lehetne. Egyelőre azonban a fedezet azok nélkül is teljesen biztos, s mi az intéző körök buzgalomát ismerve, azon jó reményt tápláljuk, hogy már a jövő iskolai évben minden arra érdemes képezdei tanuló részesül tápintézeti jótéteményben.

— **A Prot. Irodalmi Társaság,** a mint a titkári jelentésben foglalt adatok mutatják, inkább hanyatlást, mint fejlődést mutat akár e bevételeket, akár a tagok számát tekintjük. A bevételi tételek, összehasonlítva az 1893. évi előirányzattal, feltűnően megcsökkentek. Alapítványi kamatokból előirányozva volt 1890 frt, tényleg befolyt 1731 frt (159 frttal kevesebb); rendes tagsági díjából s hátralékokból előirányzat volt 4266 frt, tényleges bevétel 3061 frt 73 kr. (1194 frt 36 krral kevesebb), a pártoló tagsági díjknál előirányoztatott 3031 frt, tényleges bevétel volt 1598 frt 30 kr., tehát csaknem felényi összeg stb. A társaság tagjainak száma összesen 1233; ebből pártfogó 33, alapító 283, rendes 452, pártoló 465; együttvéve 43-mal kevesebb, mint a megelőző évben. Es egy így megy tovább is, némi kedvezőbb jelenségek mellett. Ugy látszik, hogy az első lelkesedés szalmatüze több reményre jogosított, mint a mennyinek teljesülésére számítani lehet. Ez uton minden életrevaló intézményünk elsilányul és hatástalanná válik. Vajha jobb jövendőt hozna e tekintetben is az újév!

— **Az „Órálló“** című prot. szellemben szerkesztett politikai lapot szerkesztője dr. *Bartha Béla* sárospataki jogtanár az ország központjában, a fővárosban megjelenő napi lappá szándékozik átalakítani, s e végből felhívást tesz közzé aláírás végett, melynek sikerétől függ szándékának megvalósítása. A lap előfizetési ára egész évre 14 frt, félévre 7 frt, negyedévre 3 frt 50 kr. lenne. Az a kitértő buzgalom és akadályokat nem ismerő erély, a melylyel Bartha kollegánk a prot. sajtó ügyének

szolgálatokat tenni igyekeznek, méltó az egyházas és liberális gondolkodású közönség támogatására. Ilyen fajta vállalatot nem is lehet a vidéken sikerrel fentartani s annak kellő hatást és nagyobb jelentőséget biztosítani. Addig is azonban, míg e terv megvalósítható lenne, a most hetenként kétszer megjelenő „Órálló“-t, melynek előfizetési ára egész évre 6 frt, a szerkesztő fenn fogja tartani.

— Az új egyházpolitikai törvények életbeléptetése következtében előállható új viszonyok számitgatása, az előállható új helyzet mérlegelése folytonos figyelem tárgyát képezi egyházi férfaink körében. Egyházi lapjainknak alig jelenik meg olyan száma, mely az ügygyel ne foglalkoznék. Az erdélyi Prot. Közlönyben Magyarósi István zilahi lelkész igen figyelemre méltó gondolatokat vet fel „Teendőink“ című cikkében. Egyebek közt az egyházmegyék újabb felosztását ajánlja, a minék folytán valami 17 új egyházmegye keletkezne még erdélyi egyházkerületünkben. Ennek helyessége mellett bizonyít a székely egyházmegye eleven képe, melyek elég kicsinyek. Sok igaz lehet a dologban, ámbár megfontolandó, hogy az úgy is erős központi kormányzás munkáját nem növelné-e meg aránytalanul még újabb 17 egyházmegye alakítása? S vajjon ha az egyházmegyék pénztára, s annak jövedelmét képező forrás szétosztatik: apad-e az egyházak terhe? Aligha. Megfontolandó dolgok ezek, még akkor is, ha a gyakorlati kivihetőség száz meg száz akadályba nem ütköznék is.

— A dunáninneni új ev. kerület deczember 19-én tartotta meg az új beosztás szerint alakuló gyűlését. A mily lélekemelő volt a hazafias egyház becsületes és áldozatokkal járó törekvésének gyümölcsét szemlélni ez új alkotásban, épen olyan visszatetsző vala három pánszláv szellemű esperesség ellenszegülése a király által is szentesített zsinati törvényen alapuló e változással szemben. A *trencsényi* és *nyitrai* egyházmegyék megtagadták a kerületi gyűlésre való követküldést, jegyzőkönyvükben fejezvé ki mindketten, hogy *bekövetkezett az időpont, midőn inkább illik engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek* s hogy a kerületek új beosztását s következésképp az újonnan alakított dunáninneni kerület joghatóságát Isten egyházára nézve üdvösnek elismerni s ez irányban együtt működni nem képesek. Hasonló határozatot hozott a túróczyi egyházmegye gyűlése is. Ezek az urak tehát nyíltan ellenszegülnek a törvénynek s bűnös üzelmeket Istenre s a vallásra való hivatkozással igyekeznek eipalástolni, a mint azt a derék *Szonláh* Pál a kerületi gyűlésen világosan kifejezte. Szerinte ugyanis e hivatkozás nem egyéb, mint egy rosszul alkalmazott plágium, melyet eltanultak a római egyháztól és amolyan Zichy Nándor-féle emberektől, kik szintén így akarják az országos törvényektől való elszakadásuknak, az engedelmisség felmondásának a jogosultság színét kölcsönözni. Az egyházkerületi gyűlés határozott állást foglalva e hazafiatlan magatartás ellen, az említett esperességek eljárását rosszalással és megrovással bélyegezte meg s utasította az elnökséget, hogy további ellenszegülés esetén a fegyelmi eljárást az esperességek ellen indítsa meg. Baltik Frigyes püspöknek a gyűlés bizalmat szavazott. Sőt a mint értesültünk, határozottabb rendszabályt is alkalmaz a kerület, a mennyiben az államsegélyben való részletetést az illető espe-

rességektől megtagadja, a míg nem alkalmazkodnak a törvényhez.

— „Tiszántul“ névvel Nagyváradon egy második katolikus napi lap fog újévtől kezdve megjelenni, szerkesztője dr. *Persz* Adolf nagyváradai jogakadémiai tanár leend. A Religio ezzel a jellemző óhajattal üdvözli e hirt: „Adja Isten, hogy nomen omen legyen s az új kath. napilap azt jelentse, hogy a *Tisza-Korszak* csapásain már *tul* estünk s csak az utóbajokat kell még kikeresnünk!“ A lap jellemzésére közöljük a vezércikknek következő részletét: Köztudomásu dolog, hogy az egyházpolitikai kérdések előtérbe állítása, korántsem a nép igazi kívánságából történt, hanem csakis a lejárobán állott liberális politikai tényezőknél legutolsó taktikai fegyvere s eszköze volt. A liberális pártnak és a liberális kormánynak, egy adott pillanatban, valóban igen nagy szüksége volt arra. Súlyos betegségekben vették be ezt a kuruzslók által készített szert. S vajjon talán meggyógyultak attól? Dehog. Sőt egészen ellenkezőleg történt. A győztes liberális kormányról konstálható, hogy megbukott. S a diadalittas liberális párt, saját beismerése szerint, magára nézve, legalább is kizártnak nem tekintheti a válságot. Ennyi a siker. S hát a hangulat, mely a sikert támogassa? Emlékezzünk csak vissza arra, hogy a mikor a kérdésben forgó dolgokat a közvéleményben praeperalni és propagálni kellett, mekkora láрма volt, itt is, ott is. S jelenleg, fenn és lenn, ugyancsak korán, mélységes csend van. Lám annak idejében izgatni tudtak s most még örülni sem tudnak. Vagy talán nem mernek örülni? Vajjon felébredt bennük a lelkiismeret? Ejh, abban a táborban olyan nincs. Sokkal inkább hisszük a megdöbbenést. S hozzájárul egy kis aggodalom, azon törvények végrehajtásával szemben. Annyi bizonyos, hogy még a határozottan liberális szaklapok is olyanformán irnak: hogy ime már most hátra van a végrehajtás nagy munkája, s hogy ez miként fog alkalmas módon eszközöltetni, a legnehezebb problémák egyike. De ezenfelül mindenkinek, aki a kormány élén áll, vagy állni fog, még egyet figyelembe kell vennie. S igen jó és nagyon üdvös lesz, ha jó eleve csakugyan figyelembe is veszi. A legrövidlátóbb politikusnak jellemezhető az, a ki be nem látja, hogy a legújabb keletű, szóban lévő törvények ellen, legelső sorban a nép vallási érzülete fogja a reakciót előidézni. S az ilyen reakció, valamint soha sem szorul arra, hogy előbb felizgattassék, s azután mesterségesen ápolitassék, épen úgy soha semmiféle hatalom által el nem fojtható. Blzony hiábavaló fogás az, melyet a tulsó oldalon már is kezdenek használni, hogy ime már most ott van a törvény. az előtt tédet, fejet kell hajtani. Ugyan mi ez más, mint a farkas és a bárány meséjének újbóli előkészítése? De azért a jogos önvédelmi harc okvetlenül be fog következni, s amilyen alkotmányos, olyan kitartó leend! A legrosszabb dolognak és törvénynek is megvan a maga korrekturája és orvossága: a jobb. A béke jobb, mint a harc! S a béke: a revisió!! — Láthatjuk ezekből, kedves protestáns atyámfiai, hogy miről beszél a mi kollegánk odaálta. Mindnyájan nagyon jól megérthetjük ezekből, hogy miről van itt szó tulajdonképen akkor, midőn azok az urak a vallásos érzületről beszélnek érzékeny s igaznak látszó dolgokat. Tulajdonképen Schlauch bibornok tárogatója hangzik fel a *Tiszán túl*. Ez a hang itt, a protestáns szabadság és felvilágosodás megszentelt földjén, a józan magyar alföldi nép megvesztegethetlen területén épen oly ismeretlen, a minő veszedelmes. Legyünk tehát résen, sorakozzunk az igazság, lelkiismereti szabadság és hazafiság hagyományos

zászlói alatt, hogy meg ne téveszsen minket, meg ne bontsa erős táborunkat tetszetős jelszavakkal az a bűnös irányzat, amely előtt nincsen más érdek, mint a féltett előjog, a bitorolt közvagyon tehermentes biztosítása s a középkori rendi érdekek erőszakos fentartása, s a mely irányzatnak nem meggyőződszerű párthívei, hanem csak érdektársai és bérenczei vannak.

— **Halálozások.** Mély megdöbbenéssel és fájdalommal értesültünk *Somogyi Rudolf* budapesti ref. főgimnáziumi tanárnak épen karácsony első napjának reggelén történt elhunytáról. Mert valóban nehéz elvisselnünk azt a gondolatot, hogy egy oly férfi, a ki csak egy évvel ezelőtt is testi és lelki erejének teljes birtokában, életének javakorában szolgálta nevelésügyünk nagy érdekeit, ma már csak kegyeletes emlékezetben él közöttünk, a kik őt ismerni, megbecsülni és szeretni tanultuk. *Somogyi Rudolf* a budapesti ref. főgimnázium legrégebb tanára, valóban mintaképe volt a szigoruan lelkiismeretes, buzgó és szakavatott tanárnak, a jellem-szilárdságnak, igazságszeretnek és puritán becsületességnek, a mely becses tulajdonságok ismeretes komolyságában is kifejezésre találtak. E komolyság azonban lelki szelidséget és nem közönséges szívjóságot takart. Azonkívül, hogy kiváló szakférfi volt a matematikai és természettudományokban, igen széles általános ismeretkör és magas műveltség ékesítették őt. A nyári szünidőket rendszerint nagyobb európai utazásokkal töltötte el, a melyek ismereteinek gazdagítására szolgáltak. *Somogyi Pál*, debreczeni főiskolánkban tanítóképezdei tanár szeretett unokatestvérét, *Dóczy Imre* főgimnáziumunk igazgatója sógorát, mi pedig számosan szeretett és tisztelt barátunkat gyászoljuk az elköltözöttben. Temetése f. hó 28-án délelőtt ment végbe a fővárosban nagy részvét mellett. A háznál *Szász Károly* püspök ur mondott szép beszédet és megható imát, utána *Petri Elek* ref. theol. tanár, a sirnál *Laky Dániel* tanár és *Mádi Lajos* lelkész mondottak meleg és találó bucsubeszédet. A mint értesültünk, értékes könyvtárát a nagykőrösi ref. főgimnáziumnak hagyományozta, sőt valószínűleg e tanintézet részére jelentékenyebb alapítványt is tett. Eletrajzi adataiból csupán annyit említünk fel ez alkalommal, hogy 1839-ben született Pesten, ott végezte a középiskolát és a polytechnikumot. A ref. főgimnázium tanárává lett, a hol 32 évig működött. Egy időben a *Ludovica* akadémia tanára is volt. Áldás és béke lengjen hamvai felett! — *Bornemisza József* m.-kövesdi ev. ref. lelkész, az alsó-borsodi egyházmegye nyugalomba vonult esperese f. deczember hó 20-án váratlanul elhunyt. A megboldogult egyik legkiválóbb lelkésze volt a tiszáninneri ref. egyházterületnek, egyik legtiszteletreméltóbb tagja a régi, már nagyon megritkult azon lelkészi nemzedéknek, a melyhez ref. egyházunk két érdemes vezérférfa is tartozik, t. i. főt. *Kis Aron* tiszántuli és *Kun Bertalan* tiszáninneri püspök urak, a kikhez az elköltözöttel benső barátság kötelékei csatolták. Lapunk is egyik állandó barátját veszítette el az elköltözöttben. Áldás kísérje emlékezetét!

— **Lapunk mai számához** a *Divat Szalon*, hazánk e legszebb és legértelmesebb divat és szépirodalmi közlönyének prospektusa van mellékelve. T. olvasóink különös figyelmébe ajánljuk e minden tekintetben szép női lapot, mely 8 évi fennállása alatt a hazai hölgyközönség kizárólagos kedvenczévé küzdötte fel magát.

TARTALOM-JEGYZÉK: Protestáns egyetem. Kulcsár Endre. — Tanügy: Az érdem szerint való ültetés. Nemesdédi. — Közéletünk: A debreczeni protestáns árvatartó alap története. — Külföld: Persa reform. lelkész a clevelandi magyar reform. templomban. Harsányi Sándor. — Irodalom. — Különfélek. — Hirdetés.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett *sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollegiumhoz*, mint főgimnáziumhoz rendes tanári állásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékkal a görög-latin nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz; egy- esetleg két ízben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntetős az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsához czimzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó collegium előljárásiához 1895. évi február hó 2-ig adják be.

Csak ev. ref. egyének folyamodványai vétetnek figyelembe.

A választott tanár a nem állami tanárok részére létesített nyugdíjintézet kötelezett tagja.

Állomását az 1895. év szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsától.

Kolozsvárt, 1894. deczember hó 16-án.

Dr. Kolozsvári Sándor,
elnök-helyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.